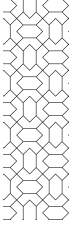

CITATION

Karahan, Harun Dündar, "Understanding of Revelation in Christian Sects", *Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZIFDER]*, 13, 13 (2018/13) pp. 287-308

HİRİSTİYAN MEZHEPLERİNDE VAHİY ANLAYIŞI

Understanding of Revelation in Christian Sects

Harun Dündar KARAHAN

Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü.
PhD Student,

Ankara University, Faculty of Theology, Department of Philosophy and Religious Sciences.
harundundarkarahan@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-4360-8521.

Öz

Hıristiyanlık, her ne kadar farklı gruplara ayrılmış olsa da ana akım Hıristiyanlık; Katoliklik, Ortodoksluk ve Protestanlık olmak üzere üç mezhebe ayrılmıştır. Hıristiyanlığı değerlendirirken mezheplerin dini algılama ve yorumlamalarına da dikkat etmek zorundayız. Bu bağlamda vahiy anlayışı da Hıristiyanlıkta en önemli doktrinlerden birisidir. Zira vahiy; kutsal kitap, inanç, ibadet ve dünyaya ait bakış açılarını da şekillendiren temel konuların başında gelmektedir. Bu makalede Katolik, Ortodoks ve Protestan mezheplerindeki vahiy anlayışı ele alınmaya çalışılacaktır. Araştırmamızda Hıristiyan mezhepleri arasında vahiy anlayışı konusunda birtakım farklılıkların olduğu dikkat çekmektedir. Özellikle İslam dünyasında Hıristiyanlık tek parçalı bir yapı gibi algılanmaktadır. Bu çalışmamızda vahiy bağlamında Hıristiyan mezhepleri arasındaki inanca dair birtakım farklılıklara dikkat çekilecektir. Böylelikle çalışmanın Hıristiyanlığı doğru anlaşılmasına da katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, katolik, ortodoks, protestan, vahiy, kutsal kitap

UNDERSTANDING OF REVELATION IN CHRISTIAN SECTS

Abstract

Although Christianity is divided into different groups, there are three main sects of Christianity which are Catholicism, Orthodoxy and Protestantism. When Christianity is being assessed, we must pay attention to the religious perception and interpretation of sects. In this context, understanding of revelation is one of the most important doctrines in Christianity. Because revelation is at the head of the fundamental subjects that shapes the point of views belong to the holy book, belief, worship and world. In this article it will be tried to be handled the understanding of revelation in Catholic, Orthodox and Protestant sects. In our study it attracts attention that there are some differences about the understanding of revelation among the Christian sects. Especially in the Islamic world, Christianity is perceived as a one-piece structure. In this article it will be drawn attention to a number of differences among the Christian sects in the context of revelation. In this way, it is hoped that our work will contribute to the correct understanding of Christianity as well.

Keywords: History of Religions, catholic, orthodox, protestant, revelation, Holy Book

KAYNAKÇA

Karahan, Harun Dündar, "Hıristiyan Mezheplerinde Vahiy Anlayışı", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZIFDER]*, 13, 13 (2018/13) ss. 287-308. **Makale Geliş T.:** 19/04/2018, **Kabul T.:** 08/06/2018.

Giriş*

Hıristiyanlık, Filistin bölgesinde ortaya çıkmış bir din olarak kabul edilir. *Hıristiyan* kelimesi ise İsa'dan sonra, İsa merkezli dine inananlara isim olmuştur. Önceleri bu dinin mensupları kardeşler, ermişler veya inananlar olarak anılmıştır.¹ 16. yüzyıldan itibaren ise onlar “Ortodoksluk”, “Katoliklik” ve “Protestanlık” kavramlarıyla anılmaya başlamıştır. Çoğu zaman Hıristiyan mezheplerini ifade eden bu kavramlar bazen de “Ortodoks dini”, “Katolik dini”, “Protestan dini” anlamlarına gelecek şekilde de kullanılmıştır. Böyle bir anlamı ortaya çıkaran en büyük sebep ise mezkûr mezheplerin birbirlerini küfür ve sapıklıkla itham etmeleridir.²

Hıristiyanlık; Katoliklik, Ortodoksluk ve Protestanlık olmak üzere üç ana mezhebe ayrılmıştır. Bu mezhepler de daha sonra kendi aralarında farklı cemaatlere bölünmüştür. Günümüz Hıristiyan dünyasındaki en büyük mezhep Katolikliktir. Katolik mezhebi, geleneğe bağlılığı, merkezîyetçiliği ve dogmatik tutumuyla diğer mezheplerden farklılık göstermektedir. Ortodoksluk ise geleneğin yorumlanması açısından Katoliklikten ayrılmaktadır. Ortodoksluk, Hıristiyan dünyasının ikinci büyük mezhebi olmakla birlikte onun teolojik açıdan Katoliklikten çok büyük farkı yoktur. Ortodokslukta gelenek etnik ve lokal bir anlam taşıyan iken Katoliklikte merkezîyetçi bir yapı vardır. Bunun yanında Protestanlık ise Katolik kilisesinin hegemonyasına ve dinî merkezîyetçiliğine bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Merkezî otoritenin reddedilmesi, ferdi sorumlulukların ön planda olması Protestanlığın temel özelliklerinden bazılarıdır.³ Mezhepler arasındaki teolojik birtakım farklılıkların vahiy anlayışını da etkilediği görülmektedir.

Vahiy; Tanrı ile insan, Tanrı ile âlem arasındaki ilişki bağlamında ele alındığında insanlık tarihinde insanın zihnini meşgul eden en önemli kavramlardandır. İnananların hayatı ve evreni anlamlandırması vahiy anlayışıyla doğru orantılı olmuştur.

* Bu makale “Hıristiyanlıkta ve İslamîyette Vahiy Anlayışı” (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2018) başlıklı Doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Voltaire, *Felsefe Sözlüğü*, trc. Lütfü Ay, (İstanbul: Yayınevi, 1995), 1: 456.

² Ahmet Hikmet Eroğlu, “Hıristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41, sy. 1, (Ankara 2000): 309.

³ Mehmet Aydın, “Hıristiyanlık”, *Kutsal Metinler ve Dini Literatür*, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 17 (İstanbul: TDV Yay., 1998), 354.

Vahiy, aynı zamanda Tanrı-insan, Tanrı-âlem, arasındaki ilişkileri düzenleyen hükümler manzumesi olarak dinlerin en önemli ve merkezî bir kavramıdır. Vahiy, dindarların hayatı ve evreni anlamlandırmasında, kutsal kitap, peygamberlik ve melek anlayışlarının şekillenmesinde ve dolaylı ya da dolaysız inancın hemen her alanı ile bağlantılı bir fenomendir. Bu bağlamda Hıristiyan mezheplerinin de Tanrı, kutsal kitap, peygamberlik gibi anlayışlarını şekillendirmede vahiy konusu başat bir rol üstlenmektedir. Bu sebeple Hıristiyan dünyasının üç ana akımını ifade eden Katolik, Ortodoks ve Protestan mezheplerinin vahiy anlayışına değinmeye çalışacağız.

Katoliklikte Vahiy Anlayışı

Hıristiyanlar, vahyin metinleşmiş hâli olan Eski Atik ve Yeni Ahit'in Tanrı tarafından yazdırıldığını Florence (1441) ve Trent (1546) konsillerinde kabul etmişlerdir. Buna ilaveten I. Vatikan Konsili'nde kutsal yazıların Kutsal Ruh'un ilhamı ile kaleme alındığı teyit edilmiştir. Hatta Papa XIII. Leo "Providentissimus Deus" adlı genelgesinde (1893), kutsal kitabın Kutsal Ruh'un ilhamı ile insanlara yazdırıldığını ifade etmiştir. Böylelikle kutsal metinlerin hatadan uzak ve yazarının Tanrı olduğuna inanılmıştır.⁴

Katolik kilisesinde Kitab-ı Mukaddes'in yanında geleneğin de önemli bir yeri vardır.⁵ Bu geleneğin oluşumunda Apostolik (havarilere ait) gelenek büyük önemi haizdir.⁶ Katolik mezhebinde ilahî, Apostolik ve kiliseye ait olmak üzere üç çeşit geleneğin var olduğu görülmektedir. İlahî geleneği, Tanrı veya Mesih başlatmıştır. Havariler Kutsal Ruh'un ilhamı altında Apostolik geleneği, kilise ise havariler sonrası kilise geleneğini başlatmıştır. Burada üç gelenek için de dikkat çeken husus, geleneğin dinî bir otoriteye sahip oluşudur.⁷

Katolik kilisesine göre İsa, Tanrı'dan; havariler ise İsa Mesih'ten me-

⁴ T. P. Halton, "Christianity and Hellenism", *New Catholic Encyclopedia*, (Washington 1981), II: 383.

⁵ Dei Verbum, 9. *Vatican II, The Essential Texts, Introductions From His Holiness Pope Benedict XVI and Carrol, James, ed. Norman Tanner, S. J. Image, (New York 2005).*

⁶ 1. Korintoslular 11/2; 2. Selanikliler 2/15.

⁷ Aydın, "Hıristiyanlık", 355.

sajı alıp insanlara aktarmışlardır. Bununla birlikte İnciller, İsa'nın ölümünden uzun bir süre geçtikten sonra yazılmıştır. İsa'nın öğretisi; gelenek olarak da kabul edilen havarilerin nakli ile inananlara ulaştırılmıştır. Örneğin Pavlus, Timoteos'a, duyduklarını hıfzedip doğru adamlara emanet etmesini vasiyet etmiştir.⁸

Katoliklere göre kutsal metinler, hem vahyin hem de vahyin sonuçlarının bir kayıdır. Aynı zamanda kutsal metinler, vahiy tecrübesini anlatmakla birlikte, Tanrı anlayışını da yansıtmaktadır. Metin yazarlarının vahiy anlayışını anlamamıza etki eden en önemli faktörün kültürel ve çevresel olduğu dikkatleri çekmektedir. Bu anlayış ilham ile vahiy arasındaki farkı da ortaya koymaktadır. Burada vahiy ile ilham arasındaki ilişkiye de kısaca değinmemiz gerekir. Her ne kadar ilham ile vahiy arasında yakın bir ilişki söz konusu olsa da ilham olarak kutsal metinleri yazanlar ile vahiy arasında bire bir eşitlik söz konusu değildir.⁹ Zira bu durum havarileri etkileyen çevresel ve kültürel faktörlerin var olduğunu göstermektedir.¹⁰ Yani kutsal kitaplar vahyin harfi harfine kaydı değildir. Bunun neticesi olarak ise vahiy başka bir şey, yazarların vahyin etkisiyle yazdıkları ise başka bir şey olarak telakki edilmiştir.¹¹ Buna ilaveten Hıristiyanlıkta İsa sadece Tanrı'nın mesajlarını insanlara aktaran bir peygamber değildir. O, bizzat vahyin kendisidir. Bu manada genel inanış İsa'nın arkasında herhangi yazılı bir kitap bırakmadığı yönündedir. İncillerin ise Kutsal Ruh'un ilhamı ile yazıldığına inanılmaktadır.¹² Böylelikle kutsal kitaplar hem vahiy hem de ilhamı ifade etmektedir. Bu anlayış şu şekilde formüle edilebilir: "kutsal kitap=vahiy+ilham". Buradan da anlaşılmalıdır ki "ilham", Hıristiyanlıkta "vahiy" ile aynı anlamda ve birbirini tamamlar mahiyette kullanılmaktadır.¹³ Kısaca özetlemek gerekirse kilise, vahyin kaynağının tek, fakat iletim formunun iki şekilde olduğunu kabul etmekte-

⁸ 2. Timoteos 1/13-14, 2/2.

⁹ Lewis and Edwin, "Revelation", *Harper's Bible Dictionary*, Publisher Harper Collins, 1985, 613-614.

¹⁰ Kunt Backhaus, "Vahiy Vesileleri", *İslamiyet-Hıristiyanlık Kavramları Sözlüğü*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Yay., 2003), 813.

¹¹ Lewis and Edwin, *Harper's Bible Dictionary*, 613-614.

¹² Dei Verbum 9.

¹³ Muhammed Tarakçı, "Diğer Dinlerde Vahiy", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 42 (İstanbul 2012), 443-447.

dir. Bu anlamda vahyin kaynağı Tanrı, iletim şekilleri ise kilise geleneği ve kutsal metinlerdir.¹⁴

Kilise, gelenek doktrini ile vahyi açıklama ve öğretme yetkisini kendinde görmüştür.¹⁵ Kendi meşruiyetini, vahyin iki iletim şeklinden biri olma vasfıyla sağlamaya çalışmış, vahyi açıklama ve öğretme yetkisini sadece kendisinde görmüştür.¹⁶ II. Vatikan Konsili'nde de bu durum net olarak ifade edilmektedir. Kilisenin bir konuda fikir serdetmesi Tanrı'ya karşı sorumluluğu ifade eder.¹⁷ Yani kilise bilgisinin özü ve kaynağı, Tanrı'nın vahyidir.¹⁸

II. Vatikan Konsili'nde Tanrı'nın, kendini tarih içinde ifşa etmesine, yani vahyin kurtarıcılığına da işaret vardır.¹⁹ Tanrı, vahyini tarihin akışı içerisinde de ortaya koyacaktır. Bu anlamda vahiy sadece tarihin bir döneminde olup bitmiş bir hadise değildir.²⁰ Zira İsa'nın insanlığın kurtuluşu için gelişi de vahiy olarak telakki edilmektedir.²¹

İlahî hakikatler, tarih içinde Kutsal Ruh'un faaliyetleri ile devam eder.²² Yani kilise ilahî hakikat ve doktrinlerin devam ettiği yerdir.²³ Böylelikle kilisenin görevi Tanrı'nın sözleri tamamlanuncaya kadar devam edecektir. Bu manada tarih, Tanrı'nın, faaliyetlerini gerçekleştirdiği sahnesidir. Tanrı'nın oğlunun inkarnasyonu ise ezeli olanın ebedi olanda, külli olanın cüz'i olanda gizlenmesi anlamına gelmektedir. Tanrı böylelikle sadece dar bir kültüre veya bölgeye hasredilmemiş olmaktadır. Tanrı kendini artık bütün insanlığa açmış, insanlığa ilahî hayatı bahşetmiştir.²⁴ Mesih'in tüm hayatı Baba'nın vahyidir. Sözleri, davranışları, acıları, suskunlukları konuşma tarzı ve tutumu, hepsi vahiydir. Mamafih İsa şöyle demektedir: "Beni gören, Baba'yı görmüş olur".²⁵

¹⁴ Albert M Besnard, "Katolik Mezhebi (İsa Vasıtasıyla Kurtuluş)", *Din Fenomeni*, trc. Mehmet Aydın, (Konya 1995): 153-155.

¹⁵ Dei Verbum, 21.

¹⁶ Dei Verbum 8.

¹⁷ Dei Verbum 10; 2. Korintoslular 4/1-2.

¹⁸ Selanikliler 12-13.

¹⁹ Dei Verbum 11; Koloseliler 1/15; 1. Timoteos 1/17.

²⁰ Lumen Gentium 48, 4.

²¹ Galatyalılar 4/4.

²² Yuhanna 16/13.

²³ Lumen Gentium 48.

²⁴ Romalılar 5/12-15.

²⁵ Yuhanna 14/9.

Buna mukabil Baba ise inananlara şöyle demektedir: “O Ben’im sevgili Oğlumdur; Onu dinleyin”.²⁶ Mesih’in tüm hayatı insanların kurtuluşu içindir. İnsanın kurtuluşu ilk önce Haç’ta dökülen kanla²⁷ gelir, ancak Mesih’in kurtarıcı rolü sadece bununla sınırlı değildir. Nitekim Mesih’in insan olarak doğması, kendi yoksulluğu ile inananları zenginleştirmesi,²⁸ insanlara şifa dağıtması, cinleri kovması, zayıflıkları ve hastalıkları yüklenmesi ile bu kurtuluş devam etmiştir.²⁹ Nihayetinde dirilişi ile de inananları aklamıştır.³⁰

Kilise, Eski ve Yeni Ahit’in bütün kısımlarının Kutsal Ruh’un ilhamı ile yazdırıldığına inanır.³¹

Tanrı, kutsal metinlerin yazarlarını bizzat seçerek onlara bildirmek istediği hakikatleri ilham etmiştir.³²

Tanrı, kutsal kitapta insanla insan gibi konuşur. Kutsal yazıların yazarlarının yorumları ile Tanrı’nın onlara bildirdiği hakikatleri de iyice ayırmak gerekir.³³

Zira her yazar kendi kültürel çevresine göre konuşmuştur.³⁴ O döneme ait edebî tür ve yaşam koşulları çerçevesinde yorumlarda bulunmuşlardır. Bu hususu mutlaka dikkate almak gerekir. Mezkûr sebeple hakikat çok farklı şekillerde ifade edilmiştir.³⁵ Kutsal yazılar onu ilham eden Kutsal Ruh ışığı altında okunup yorumlanmalıdır.³⁶ Aksi hâlde söz konusu yazılar ölü harflerden ibaret kalır, anlaşılabilir.³⁷ Kutsal metinler mutlaka “Kilisenin canlı geleneği ışığında okunmalıdır.”³⁸

Katolikler, Eski Ahit’i de Tanrı’nın vahyi olarak kabul ederler. Zira

²⁶ Luka 9/35.

²⁷ Efesliler 1/7; Koleseliler 1/13-14; 1 Petrus 1/18-19.

²⁸ 2. Kornitonlular 8/ 9.

²⁹ Yuhanna 15/ 3; Matta 8/17.

³⁰ Lumen Gentium 48; Romalılar 4, 25; <https://www.meryemana.net/kilise/tanrının-oglu-insan-oldu>, 18. 01. 2018.

³¹ Dei Verbum 11.

³² Dei Verbum 11.

³³ Dei Verbum 12, 1.

³⁴ Burada kültürel çevrenin etkisinin yanında yazarın o metni nasıl yazdığı, hangi amaçla yönelik yazdığı, zamanın okurlarının ihtiyaçlarına hangi niyetle cevap verdiği de iyi anlaşılmalıdır. (Backhaus, 813).

³⁵ Dei Verbum 12, 2.

³⁶ Backhaus, 813.

³⁷ Dei Verbum 12, 3.

³⁸ Dei Verbum 9.

Yeni Ahit'te Eski Ahit'i geçersiz kılan herhangi bir ifadenin bulunmadığını ifade ederler.³⁹

Eski Ahit'in var olma sebebi Mesih'in gelişini hazırlamaktır.⁴⁰ Bu manada Eski Ahit Katoliklere göre yüce bilgileri ve duaları içeren ilahî bir kitap niteliğindedir.⁴¹

Ortodokslukta Vahiy Anlayışı

"Ortodoks kilisesi" kavramı, 11. yüzyılda batı ile doğu kiliseleri arasındaki bölünmeden sonra ortaya çıkmış bir adlandırmadır. Bölünme her ne kadar dinî tartışmalar neticesinde gerçekleşmiş gibi gözükse de, bölünmenin tek sebebi sadece dinî meseleler değildir. Problemin çok daha eskilere dayanan siyasi ve kültürel birçok sebebi vardır. Uzun yıllar süren itikadi tartışmalar ve siyasi mücadeleler neticesinde doğu kilisesi ile batı kilisesi bölünmüştür. Roma kilisesi, Latin kilisesi veya Katolik kilisesi adını alırken Konstantiniye (İstanbul) kilisesi ise Rum Ortodoks kilisesi adını almıştır.⁴²

Katolik ve Ortodoksların bazı inanç konularına bakışları farklılık arz etmektedir. Vahiy konusu da bunlardan bir tanesidir. Ortodoks kilisesinin vahiy anlayışını daha iyi anlayabilmemiz için ise kilisenin gelenek anlayışını bilmemiz gerekmektedir. Ortodokslara göre "gelenek" Kutsal Ruh'un sürekli yön verdiği canlı bir süreci ifade etmektedir. Bununla birlikte kutsal kitap, geleneğin sadece bir kısmını temsil etmekle birlikte tamamını ifade etmemektedir.⁴³

³⁹ Dei Verbum 14.

⁴⁰ Lumen Gentium 55.

⁴¹ Dei Verbum 15; <https://www.meryemana.net/kilise/tanrinin-oglu-insan-oldu>, 18. 01. 2018.

⁴² Ortodoksluğun tarih sahnesine çıkışı hakkında detaylı bilgi için bkz. Eroğlu, "Hıristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 41, sy. 1 (Ankara 2000), 309-325, Detaylı bilgi için bkz. Albert M. Bernard, "Katolik Mezhebi", *Din Fenomeni*, trc. Mehmet Aydın, Tekin Kitabevi (Konya 1992) Olivier Clement, "Ortodoksluk Mezhebi", *Din Fenomeni*, çev. Mehmet Aydın, Tekin Kitabevi (Konya 1992) A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, trc. Arif Müfid Mansel (Ankara 1943), Richard McBrien, *Catholicism* (London 1994), Albert Houtin, "Hıristiyanlığın Kısa Tarihi", trc. Abdurrahman Küçük, *A. Ü. İ. F. D.* 25, sy. 1, (Ankara 1982), Mehmet Aydın, "Batı ve Doğu Hıristiyanlığına Tarihi Bir Bakış", *A. Ü. İ. F. D.* 27, sy. 1, (Ankara 1986)

⁴³ Aydın, "Hıristiyanlık", 354.

Gelenek kavramı aynı zamanda Kitab-ı Mukaddes, Ekümenik, akide, konsil kararları, kanonlar, kilise babalarının yazıları, ibadet, dua kitapları ve ikonları da içeren bir bütünü ifade edecek şekilde anlaşılmaktadır. Ortodokslar, Kitab-ı Mukaddes'in yanılmazlığını, değişmezliğini ve otoritesini kesin bir şekilde kabul ederler. Onlara göre gelenek, Kutsal Ruh'un sürekli olarak yönlendirdiği canlı bir süreçtir. Mesih'e yakınlaşmanın yolunun da gelenekten geçtiği ifade edilmektedir.⁴⁴

Onlara göre Tanrı'nın vahyi her yerde ve herkes için tutarlı olmalıdır. İlahî vahiy, kaynağı itibariyle her ne kadar tanrısal da olsa yazarları insanlardır. Bu sebeple insanların konuştuğu dilin sınırlarına mahkûmdur.⁴⁵ Kilise, cisimleşmiş İsa olarak algılandığı için onun otoritesi de tartışılmazdır. İsa'nın hayatı kilisenin hayatıdır. İsa, kilise dışında herhangi bir faaliyette bulunmaz. Kanun yapan kilisedir. Kitab-ı Mukaddes'in, Tanrı'nın bir vahyi olmakla birlikte, yaşayan kilise geleneğinin sadece bir bölümünü ifade ettiğini kabul ederler. Bu sebeple Kitab-ı Mukaddes, kilisenin bir ürünüdür ve kiliseden üstün görülemez. Aksi hâlde varlığını kaybeder. Kilisesiz Kitab-ı Mukaddes, ağacından kopmuş bir dal gibidir.⁴⁶

Ortodokslar kendilerini, "Apostolik" kilisenin sadece devamı olarak değil aynı zamanda öğretisinin de devamı olarak görürler. Kelime olarak da zaten Ortodoks kelimesi doğru inanç ve ibadet anlamına geldiği bilinmektedir. Dolayısıyla kilise kendisini doğru itikadın devamı ve temsilcisi olarak görmektedir. Kilise üyeleri ise İsa'nın bedenini temsil ederler. İnananlar, böylelikle tanrılaşmış İsa'ya katılmaktadırlar. Bu katılımda Kutsal Ruh'un da büyük bir fonksiyonu vardır.⁴⁷ İnananlar ancak bu şekilde ilahî vahyi anlayabilir ve kavrayabilirler. Teolog Grigorios'a göre Tanrı'nın ilahî kelamı, Mesih sayesinde insanın kalbinde anlaşılır hâle gelmektedir.⁴⁸ Zira Meryem'in gebeliği sayesinde bu kelim ifşa olmuş, cennete ait sırlar ve Tanrı'nın sırları bu sayede anlaşılır olmuştur.⁴⁹

⁴⁴ Aydın, "Hıristiyanlık", 351.

⁴⁵ <http://www.wikiyours.com/makale/dogu-ortodoks-kilisesi>, 11. 01. 2018.

⁴⁶ Joseph L. Hromadka, "Doğu Ortodoksluğu", trc. Günay Tümer, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (Ankara 1969): 245.

⁴⁷ Ekümenik Patrik Hazretleri I. Bartholomeos, *Sırla Yüz Yüze* (İstanbul: İstos Yay., 2016), 63-64.

⁴⁸ I. Bartholomeos, *Sırla Yüz Yüze*, 79.

⁴⁹ I. Bartholomeos, *Sırla Yüz Yüze*, 81.

Ortodokslukta ikonalara atfedilen anlam ve önemin bilinmesi vahiy algısının anlaşılması açısından gereklidir. Zira bu mezhepte ikonalar ile vahiy olgusu arasında ilişki vardır. Ortodoksluğa göre ikonalar tanrısal giz ve sırların tezahür ettiği unsurlardandır. Zira Ortodokslar çok farklı maddelerden yapılmış ikonalara, fresklere ve minyatürlere, görünenin dışında dinî anlamlar yüklerler. Bunlar, yapıldıkları malzemeden bağımsız, semavi ve kutsal olanla ilişkiyi de ifade etmektedir. Bu sebeple vahyin yani ilahî hikmetin anlaşılmasında ikonaların büyük payı vardır. Her biri içsel bir dünyayı hatırlatır.⁵⁰ İkonalardaki anlama erişebilmek için ise dua ve ibadet önemlidir.⁵¹ İnananlar ancak dua ve ibadet ile kilise cemaatinin bir parçası olabilmektedirler.⁵² Ortodokslukta ikonalar İsa ve Meryem'i yansıtmakla birlikte birtakım azizleri sembolize etmek için de kullanılmıştır.⁵³

İnsan, yaşadığı dünyadaki ilahî nizamı, kutsiyeti, semavi krallığı ve boyutlarını ancak ikonalara duyduğu saygı sayesinde kazanabilir.⁵⁴

Ortodokslar için Liturji de vahyi anlamak ve idrak etmek için büyük bir öneme sahiptir. Zira Liturji, Mesih'in hayatındaki temel olayların hatırlatılmasıdır. Bu aynı zamanda ilahî tasarrufun insan üzerinde açıklayıcı bir rolüdür. Bu manada Liturji, Tanrı ile kavuşmayı ve ilahî teofaniyi sembolize etmektedir.⁵⁵ Zira ikonaların ışığı tam olarak semavi krallığın ışığıdır. Ayin ile de tecrübe edilen bu ışıktır.⁵⁶ Yani Liturji, vahyi inananlara açıklayan bir unsur olmaktadır. Özellikle Evhariستيya ayini Ortodokslar için büyük bir öneme sahiptir. Zira bu ayin kutsal kitabın yorumu ve özeti mahiyetindedir. Ortodokslar, ilahî kelâmın ayinlerde tamamlandığını savunurlar.⁵⁷

Ortodoksların vahiy anlayışında dikkat çeken bir diğer husus ise

⁵⁰ I. Bartholomeos, 82.

⁵¹ Dinlerin hemen hepsinde olduğu gibi Hıristiyanlıkta da "dua" ibadeti büyük bir öneme sahiptir. Zira ibadetlerin neredeyse tamamında dua vardır. (Abdimuhammet Mamytov, *Rus Ortodoks Kilisesi'nde Azizlik* (Ankara: Berikan Yay., 2013), 114.

⁵² I. Bartholomeos, *Sırla Yüz Yüze*, 83.

⁵³ Mamytov, *Rus Ortodoks Kilisesi'nde Azizlik*, 142.

⁵⁴ I. Bartholomeos, *Sırla Yüz Yüze*, 87.

⁵⁵ I. Bartholomeos, *Sırla Yüz Yüze*, 87.

⁵⁶ I. Bartholomeos, *Sırla Yüz Yüze*, 90.

⁵⁷ Besnard, Albert M. and Olivier Clement, Roger Mehl, *Hıristiyan İlahiyatı*, trc. Mehmet Aydın (Konya: Arı Basımevi, 1983), 64.

Tanrı'nın vahyinin devam ettiği inancıdır. Tanrı 2000 yıl önce insanlarla konuşmasını bitirmemiş, diyalogunu Kutsal Ruh vasıtasıyla devam ettirmektedir. Bu anlamda Ruh'un tecessümünü inkâr eden, Tanrı'nın da varlığını inkâr etmiş olur.⁵⁸ Kilise faal olmayan bir yapıya asla indirgenemez. Kilise Tanrı'nın yaşayan ruhunun ilhamına sürekli olarak mazhar olmaktadır. Aziz Simeon, 20. yüzyılda havarilere ve azizlere nasip olan ilhamın, günümüzde olmayacağını söylemenin bir sapkınlık ve Kitab-ı Mukaddes'i alaşağı etmekle aynı şey olduğunu ifade etmektedir.⁵⁹

Ortodokslar, Kitab-ı Mukaddes'in, dolayısıyla vahyin anlaşılmasında "Apoftatik" inancının da önemine vurgu yapmaktadırlar. Onlar bazı şeylerin daha iyi anlaşılabilmesi için sessizliğin önemine vurgu yaparlar. Zira Ortodokslara göre teolojinin son sözü sessizliktir. Bazı şeyler kelimelelerin yokluğu ile ancak anlaşılabilir. Çünkü insanın tam manasıyla Tanrı'yı kavraması imkânsızdır. Ortodoks teolojisi ve ruhaniliği yukarıda zikrettiğimiz "Apoftatik" boyut anlaşılmadan tam olarak anlaşılabilir. Zira Ortodokslara göre Kitab-ı Mukaddes'te de bu yöne vurgular vardır.⁶⁰ Yani vahiy her zaman tam olarak anlaşılabilir. Burada insana düşen susmasıdır. Zira Tanrı'yı veya vahyi anlamının bir boyutu da budur.

Ortodoksların geleneği bakışı Katoliklerden biraz farklıdır. Ortodokslar geleneği evrensel değil daha lokal ve etnik olarak görmektedirler. Gelenek, Kutsal Ruh'un sürekli yön verdiği canlı bir süreci ifade etmektedir. Ortodokslara göre kutsal kitap, geleneğin sadece bir kısmını temsil eder.

Protestanlıkta Vahiy Anlayışı

Protestanlık esas itibariyle 16. yüzyıl reform hareketi sonucu ortaya çıkan ve farklı kiliselerden oluşan bir dinî harekettir. Bu hareket, 16. yüzyılda Martin Luther'in öncülüğünde başlayan reform hareketi ile ortaya çıkmıştır. Daha sonra Ulrich Zwingli ve John Calvin gibi teologlarla geliştirilmiştir.⁶¹

⁵⁸ I. Bartholomeos, *Sırla Yüz Yüze*, 95.

⁵⁹ I. Bartholomeos, *Sırla Yüz Yüze*, 96.

⁶⁰ I. Bartholomeos, *Sırla Yüz Yüze*, 107.

⁶¹ Jacques Waardenburg, "Protestanlık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 34 (İstanbul 2007), 352. Protestanlığın tarih sahnesine çıkışı için bkz. Eroğlu, "Hiris-

Tarihî süreç içerisinde Protestan adı altında birtakım kilise ve mezhepler ortaya çıkmıştır. Bunları Lutheran, Reform ve Anglikanizm kiliseleri şeklinde üçe ayırabiliriz.⁶²

Protestan tabiri ilk defa Speyrs Dietinde kullanılmıştır.⁶³ Günümüzde Protestan inancı hakkında genellemeler yapmak zordur. Fakat bu mezhebin ortak tutum, inanç ve doktrinlerini kısaca şöyle sıralamak mümkündür: 1. Otoriter ve hiyerarşik kilise düzenine karşı çıkma, 2. Kutsal Ruh ve gelenek arasındaki ilişkinin reddi, 3. Tarihe aktif bir şekilde müdahale eden ve yaşayan bir Tanrı fikrine sahip olmak, 4. Tanrı'nın "ilahî söz" aracılığıyla konuşması ve iradesini ortaya koyması, 5. İsa'yı merkeze alan bir iman anlayışı, (İsa ile Tanrı arasında herhangi bir aracı yoktur), 6. Eski ve Yeni Ahit inanç esaslarının yegâne kaynaklarıdır,⁶⁴ 7. Kilise, imanlılar tarafından oluşturulmuş bir topluluktur, 8. Bölgesel ve yerel cemaatlerin bağımsızlaşmasına verilen destek, 9. Kadınların da kilise yönetimine katılımı, 10. Bireysel özgürlük ve vicdanın yüceltilmesi.⁶⁵ Protestanlık her ne kadar kendi içinde farklılıklar gösterse de Kitab-ı Mukaddes'in kayıtsız şartsız otoritesini kabul ve kurtuluşun ancak ilahî lütufla gerçekleşebileceği inancı her grubun kabul ettiği ortak inançlardır.⁶⁶

Genel olarak Protestanlık "söz dini" olarak tanımlanmaktadır. Zira bu anlayışa göre Tanrı, insanları "kelam" vasıtasıyla kurtuluşa erdirecektir. Bu sebeple Protestanlıkta Tanrı'nın sözünün yayılması çok önemlidir. Zira ibadetin özünü vaazlar oluşturmaktadır.⁶⁷ Mamafih Luther, Tanrı'nın sadece vaaz edilen kelimada gözükebileceğini söylemiştir. Hatta Tanrı kendini inkarnasyonda bile gizlemiştir. Dar manada kutsal kitap vahyin bizzat kendisi değil aktarıcısıdır.⁶⁸

tiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41, sy. 1, 2000

⁶² Aydın, "Hıristiyanlık", 353.

⁶³ Diet of Speiers, 1529, <https://www.britannica.com/topic/Diets-of-Speyer>.

⁶⁴ Luther, Marthin, *Westminster Larger Catechism* (Westminster Uzun İlmihal) (New York: Authentic Publishers, 1813), 3. Madde.

⁶⁵ Jacques Waardenburg, "Teslis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 40 (İstanbul 2011): 349.

⁶⁶ Waardenburg, "Teslis", 349.

⁶⁷ Waardenburg, "Protestanlık", 352.

⁶⁸ Jean Yves Lacoste, "Revelation", *Encyclopedia of Christian Theology*, ed. Jean Yves Lacoste, (London 2005), 1386.

Protestanlıkta vahiy ile ilgili dikkat çeken noktalardan birisi de 'kişi merkezli vahiy' anlayışının hâkim olmasıdır. Bu anlayışa göre vahyin muhtevası ve konusu, Tanrı hakkındaki hakikatler değil, tarih içerisinde insanın tecrübesinin bir konusu olan Tanrı'nın kendisidir.⁶⁹

Bu konuda Protestanlıkta vahiy tam olarak anlayabilmemiz için Luther'in vahiy hakkındaki bakış açısını bilmemiz gerekmektedir. O nedenle öncelikli olarak Protestanlığın da temel doktrinleri olan "sola fide", "sola gratia" ve "sola scriptura" inançlarını açıklamamız gerekir.

Sola fide: Bu kavrama göre kişiyi ancak Tanrı'nın kelamı olan tarihsel İsa ile karşılaşma olan iman, kurtuluşa erdirebilir. Vahiy bu şekilde iman eden kişiyi aklamış olacaktır.⁷⁰ Sola gratia: Bu anlayış, iman ancak tanrısal lütuf ile elde edilebileceğini ve insanın ancak imanla kurtulabileceğini ifade etmektedir.⁷¹ Sola scriptura ise iman tek dayanağının Kitab-ı Mukaddes olduğunu ifade eder.⁷² Martin Luther, Tanrı'nın görünmeyen, soyut şeylerde olduğu fikrini reddeder.⁷³ Zira bu anlayışı insanın kurtuluşunun önündeki bir engel olarak görür.⁷⁴ Hâlbuki Luther'e göre Tanrı kendini Haç'ta görünür kılmıştır. Burada Tanrı acı çekmiştir. Haç teolojisi olarak da adlandırılan bu inançta göre insan kurtuluşa erebilmektedir.⁷⁵

Luther'in iman ve vahiy anlayışında dikkat çeken hususlardan birisi de vahyin tek kaynağının Kitab-ı Mukaddes olmasıdır. Zira kilisenin yorumları onu ilgilendirmemektedir. Luther'in vahiy tanımı da İncil'e göredir: "İnsan sadece ekmekle yaşayamaz fakat Tanrı kelamından çı-

⁶⁹ J. Hick, *Philosophy of Religion*, Prentice Hall, (London 1963), 68.

⁷⁰ Romalılar 1/17'de "Salih kişi, imanyla yaşayacaktır"; Habakkuk, 2/4.

⁷¹ Westminster Uzun İlmihal, 30. Madde

⁷² J. H., Elias, "Authority", *New Dictionary of Theology*, 405.

⁷³ Luther'e göre Tanrı, varlığında, (Çıkış 3/14, Eyüp 11/7-9) kutsallıkta, (I. Timoteus 6/15) yücelikte, (Elçilerin İşleri 7/2) ve mükemmellikte ebedî, (Matta 5/48) her şeyi gücü yeten, (Tekvin 17/1) sonsuz, (Mezmun 90/2) anlaşılamayan, (I. Krallar 8/27) değiştirilemeyen, (Malaki 3/6; Yakup 1/17) her şeyi bilen, (İbraniler 4/13; Mezmun 147/5) en bilge, (Romalılar 16/27) her yerde var olan, (Mezmun 139/1-13) her şeyi gücü yeten, (Vahiy 4/28) en adil, (Tesniye 32/4) en kutsal, (İşaya 6/3; Vahiy 15/4) en merhametli ve lütfkâr (Çıkış 34/6) bir Ruhtur. (Yuhanna 4/24); Westminster Uzun İlmihal, 7. Madde.

⁷⁴ Winston D. Persaud, *The Theology of the Cross and Marx's Anthropology* (New York: Peter Lang, 2005), 140-141.

⁷⁵ Persaud, *The Theology of the Cross and Marx's Anthropology*, 140-141.

kan her bir sözle yaşar”.⁷⁶ Daha sonra Luther şöyle devam eder: “Eğer içinde Tanrı kelamı varsa bu, zengin ve hiçbir eksiği olmayan hayattır. Çünkü zaten kelam; hayat, doğruluk, nur, barış, erdemlilik, kurtuluş, neşe, bağımsızlık, akıl, güç, lütuf ve daha hesap edilemeyen bütün nimetleri içine alan bir kelimedir. Peki nedir bu Tanrı kelamı diye sorabilirsiniz. Cevabım şu: Kelam; etten yapılmış, ıstırap çekmiş (idam edilmiş), ölüden yükselmiş ve takdis eden ruh (The spirit) vasıtasıyla övülmüş oğul hakkındaki Tanrı’nın müjdesidir”.⁷⁷ Luther’in vahiy anlayışını özetleyen ifade ise Yuhanna’da geçmektedir: “Ve kelam, beden olup inayet ve hakikatle dolu olarak aramızda sakin oldu; biz de onun izzetini Baba’nın biricik oğlunun izzeti olarak gördük”.⁷⁸

Luther, Tanrı’nın kelamının hiçbir amelle kavranamayacağını iddia eder. Ona göre Ruh, ancak iman sayesinde temize çıkabilir. Zira temize çıkma başka bir şeyle olduğunda Tanrı kelamına ihtiyaç duyulmayacağını öne sürer.⁷⁹ Kısaca Luther, vahiy kavramını iman kavramından da ayırmamakta ve birbiri ile ilişkili görmektedir.

Luther, Trent Konsili’nde, Tanrı’nın kelamına sadece Kitab-ı Mukaddes’te ulaşılabileceği anlayışına ve kutsal kitabın ancak Kutsal Ruh’un esini ile yorumlanabileceği fikrine itiraz etmiştir.⁸⁰ O, imanı Tanrı’nın kelamına karşı duyulan bir güven olarak tanımlamaktadır. İman, inananın Kutsal Ruh’u içinde hissetmesini ve Kutsal Ruh’un gücü ile Kitab-ı Mukaddes’i yorumlayabilmesini de sağlayan bir güçtür.⁸¹ Luther, İncil metinlerini Tanrı’nın kelimesi olarak değil, imanlı okuyucuya Tanrı’nın kelimesinin izharı olarak görür.⁸²

Luther’in vahiy anlayışında dikkat çeken bir diğer husus ise Tanrı’nın

⁷⁶ Matta 4/4.

⁷⁷ William Pleacher, *Readings in the History of Christian Theology*, (Philadelphia: The Westminster Press, 1988), 14.

⁷⁸ Yuhanna 1/14.

⁷⁹ Pleacher, *Readings in the History of Christian Theology*, 14.

⁸⁰ Alfred Weber, *Felsefe Tarihi*. trc. H. Vehbi Eralp (İstanbul: İstanbul Üniv. Ed. Fak. Yayınları, 1949), 151.

⁸¹ “İnsanın içindeki doğa ışığının kendisi ve Tanrı’nın işleri sade bir şekilde Tanrı’nın varlığını bildirir; ancak yalnızca O’nun sözü ve Ruh’u insanları kurtuluşa erdirmeye üzere O’nu yeterli ve etkili bir şekilde açıklar.” (Westminster Uzun İlmihal, 2. Madde).

⁸² Emir Kuşçu ve Mahmut Aydın, “Hıristiyanlıkta Vahiy Algısı”, *Milel ve Nihal*, Ladin Ofset, İstanbul 2011, 8 (1), 177.

tabiat vasıtasıyla da bilinebileceğini söylemesidir.⁸³ Fakat tabiatın elde edilen bilgilerin kutsal kitap ile teyit edilmesi gerektiğini ifade eder.⁸⁴ O, Hıristiyanlıktan önce yaşamış bütün insanlarda genel olarak bir Tanrı fikri olduğunu kabul etmektedir.⁸⁵ Yani insanlar Tanrı hakkında genel bir bilgi sahibidirler. Bu bilgiler ise Tanrı'nın yaratan, cezalandıran gibi genel sıfatları hakkındadır.⁸⁶ Yani insanlar Tanrı hakkında yüzeysel bir bilgiye sahiptirler. Bu anlayışın bir neticesi olarak Yahudiler ve Müslümanlar Tanrı'nın gerçek fikrini bilmemekte ve kendi hayallerindeki Tanrı'nın isteklerine ibadet etmektedirler. Kısaca Yahudiler ve Müslümanlar, Pavlos'un ifadesi ile yanılmışlardır.⁸⁷

Protestan hareketin ikinci büyük temsilcisi Calvin ise insanda fitri bir Tanrı bilgisinin olduğuna ve bu bilginin de Tanrı hakkında tam bilgiye erişmek için önemli olduğuna vurgu yapar.⁸⁸ Bu anlayışa göre tabiat, doğa olayları ve tarih vahyin vasıtaları konumundadır. İnsan, tarih içinde ya vahiy olarak kabul edilen olayların bir parçası ya da yaşadığı tarihî olayları yorumlayan bir özne durumundadır. Tilch'e göre mezkûr bağlamda Musa, Davut, Petrus ve Pavlus hem tarihî olaylara şahit olmuşlar hem de tarihi yorumlamışlardır.⁸⁹ İnanan her insan böylesi vahye şahit olabilir ve vahyin bir vasıtası hâline gelebilir.⁹⁰

Kalvin'in vahiy anlayışında önemli noktalardan bir tanesi de Tanrı'nın bilgisinin yaratma ve kelam vasıtasıyla bilinebileceğini söylemesidir. Çünkü Tanrı öncelikli olarak yaratma fiili ile kendini insanlara göstermiştir. Fakat gerçek izhar kendini vahyetmesi ile olmuştur. İnsanların Tanrı'yı ve Tanrı hakkındaki bilgileri kavrayabilmeleri ise ancak Tanrı'nın kendini vahyetmesi ile mümkündür.⁹¹

⁸³ Westminster Uzun İlmihal, 2. Madde.

⁸⁴ Yuhanna 1/18.

⁸⁵ Romalılar 1/19-20.

⁸⁶ Westminster Uzun İlmihal, 33-35. Madde.

⁸⁷ Mc Grath and Alister, *Christian Theology Reader*, (Malden: Blackwell Pub., 2006), 55-56.

⁸⁸ Mc Grath and Alister, *Christian Theology Reader*, 57.

⁸⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mahmut Aydın, "Hıristiyanlıkta Yasa Sorunu: Pavlus ve Musa Yasası", *Pavlus'u Düşünmek*, ed. Cengiz Batuk, (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2006), 303-333.

⁹⁰ Muhammed Tarakçı, "Hıristiyanlık'ta Vahiy Anlayışı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12, sy. 2 (Bursa 2003), 184.

⁹¹ Thomas J. Davis, *John Calvin* (Philadelphia: Chelsea House Publishers, 2005), 63.

Kalvin'in vahiy anlayışında dikkat çeken bir diğer husus ise insanın doğuştan getirdiği temiz fitrat ile vahiy arasındaki ilişkidir. Ona göre insanlarda iyiyi kötüden ayırt edebilecek doğal bir kabiliyet doğuştan itibaren söz konusudur. Fakat günah,⁹² insandaki söz konusu yeteneği köreltmıştır. Tanrı insanın bahse konu zaafını bildiği için kutsal kitapları indirmiştir. Fakat İncil'in durumu farklıdır. Zira İncil'in merkezinde sadece yaşayan bir kelime olan Mesih vardır. Bu manada İncil sadece kendisine ibadet edilen bir kitap değil, aynı zamanda Mesih'i de insanlara sunan bir araç olma hüviyetindedir. Onun asıl değeri ise Mesih'i yaşayan birine dönüştürmesidir. Bu sebeple Kitab-ı Mukaddes Hıristiyan imanını için yegâne otoritedir. Yaşayan Mesih'in varlığı onun teolojisinin temel dayanağıdır.⁹³

Böylelikle hem Calvin hem de Luther, nihai otorite olarak kilise yerine Kitab-ı Mukaddes'i kabul etmişlerdir. Buradaki kutsal kitap anlayışında Luther ile Calvin arasında bir fark vardır. Calvin, Kitab-ı Mukaddes'in tüm kelimelerini Tanrı'nın vahyi olarak görürken, Luther ise kutsal metinlerde hem Tanrı'nın kelamının hem de Tanrı'nın aracılığıyla konuştuğu beşer kelamının bulunduğunu kabul etmiştir.⁹⁴

Tarihî süreç içerisinde Protestan teologlar, XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar Kitab-ı Mukaddes'in, ilham sonucu kaleme alındığını kabul etmişlerdir. XIX. yüzyıldan itibaren ise liberal Protestanlar Kitab-ı Mukaddes'in ilhamla yazıldığı fikrini reddetmişlerdir.⁹⁵

Reformcular, havarilere nispet edilen gelenekle havarilerden sonraki geleneği birbirinden farklı görürler. Havarilere ait geleneği vahiy olarak kabul ederler.⁹⁶ Fakat ikincisini beşerî olarak görürler. İkinci anlamdaki gelenek birincisini bozmamak kaydı ile kabul görür.⁹⁷

⁹² Günah, akıllı insana Tanrı tarafından verilmiş, Tanrı yasasına karşı gelme isteği ve arzusudur. (Westminster Uzun İlmihal, 24, 29. Madde).

⁹³ Davis, *John Calvin*, 68-69.

⁹⁴ Waida and Manubu, *Encyclopedia of Religion*, c. 2, ed. Mircea Eliade, (London 1987), 4-6. Ayrıca bkz. Mustafa Alıcı, "Roma Katolik Kilisesinde İki Otorite Kurumu; Papalık ve Kilise", *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* c. 5, s. 5, (2015): 47.

⁹⁵ Aydın, "Hıristiyanlık", 359.

⁹⁶ 1. Timoteos 5/18; 2. Petrus 3/15.

⁹⁷ Aydın, "Hıristiyanlık", 356.

Sonuç

Teolojinin temel konularından biri olan vahiy, Hıristiyanlık için de temel ve diğer inançlarını şekillendiren bir doktrindir.

Hıristiyanlıkta en çok mensubu bulunan Katolik mezhebi, vahyin kaynağı olarak Tanrı'yı görmekte birlikte vahyin doğru anlaşılması için kilise geleneğini ve kutsal kitabı merkeze almaktadır.

Katoliklikte ilahî, apostolik ve kiliseye ait üç farklı gelenek mevcuttur. Kilise bu doktrini ile vahyin yegâne açıklayıcısı ve taşıyıcısı olarak kendini görmektedir. Yani kilise bilgisinin özü ve kaynağı, Tanrı'nın vahyidir. Vahyin anlaşılmasında bu gelenek merkezî konumdadır.

Katoliklere göre kutsal kitap, hem vahyin hem de vahyin sonuçlarının bir kayıdır. Kutsal kitap yazarları vahyi yazarken kültürün ve çevrenin etkisi altında bu metinleri kaleme almışlardır. Bunun bir neticesi olarak ise ilham ve vahiy arasında bir fark ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda ilham ile vahiy arasında birebir bir eşitlik söz konusu değildir. Yani İnciller vahyin birebir bir kaydı olarak kabul edilmemektedir.

Katolikler, kurtuluş doktrini gereği ve vahyin kurtarıcılığı bağlamında Tanrı'nın, vahyi, tarihin seyri içerisinde tekrar ortaya koyacağına da inanmaktadırlar. Böylelikle vahiy, tarihin bir döneminde olup bitmiş bir hadise olarak telakki edilmez. Zira Mesih'in zaman içerisindeki tekrar inkarnasyonu da vahiy olarak telakki edilmektedir.

Katolikler İsa'nın tüm hayatını Baba'nın vahyi olarak görmektedirler. Mesih'in sözleri, davranışları, konuşma tarzı ve tutumu, hepsi vahyin birer parçasıdır.

Ortodoks kilisesinin vahiy anlayışını daha iyi anlayabilmemiz için ise kilisenin gelenek anlayışını bilmek gerekmektedir. Ortodokslara göre "gelenek" Kutsal Ruh'un sürekli yön verdiği canlı bir süreci ifade etmektedir. Lakin kutsal kitap, geleneğin sadece bir kısmını temsil etmekle birlikte tamamını ifade etmemektedir. Onlara göre vahiy, devam eden bir mefhumdur. Tanrı, vahyini hâlâ Kutsal Ruh vasıtasıyla devam ettirmektedir.

Ortodokslara göre vahyin kaynağı her ne kadar Tanrı olsa da metnin yazarları insanlardır. Bu nedenle vahiy insanların konuştuğu dil ile sınırlıdır. Gelenekte İsa'nın cisimleşmiş hâli olarak kabul edildiği için kilisenin otoritesi tartışılmazdır. Bununla birlikte İsa, kilise haricinde

herhangi bir yerde faaliyette bulunmaz. Kitab-ı Mukaddes vahyin kaynağı olmakla birlikte o, yaşayan kilise geleneğinin sadece bir kısmını ifade etmektedir. Yani kutsal metinler kilisenin eseridir. Bu metinler kiliseden daha üstün görülemez.

Ortodoksluk, ikonalara verdiği önem ile diğer mezheplerden ayrılmaktadır. Zira Ortodokslukta vahiy ile ikonalar arasında da bir bağ mevcuttur. İkonalar tanrısal giz ve sırların müzahir halleridir. İkonalar, yapıldıkları maddelerin ötesinde dinî anlamlar taşımaktadır. Her bir ikon kutsal ile olan bir bağlantıyı da ifade etmektedir. Bu sebeple ikonalar vahyin ve ilahî hikmetin anlaşılmasında bir unsur hâline getirilmektedir.

Ortodokslukta vahiy ile bağlantılı ve vahyin anlaşılmasını gerekli kılan hususlardan biri de Liturjidir. Her bir ibadet Mesih'in hayatından bize kesitler sunan, vahyin anlaşılmasını gerekli kılan birer fonksiyona sahiptir. Bunun yanında Liturji, Tanrı ile kavuşmayı ve ilahî teofaniyi de sembolize etmektedir.

Hıristiyanlığın üçüncü büyük mezhebi olan Protestanlığın ise vahiy konusunda "kişi merkezli vahiy" anlayışına sahip olduğu gözükmektedir. Buna göre vahyin muhtevasını Tanrı hakkındaki hakikatlerden çok, tarih içerisinde insanoğlunun tecrübesinin bir neticesi olan Tanrı oluşturmaktadır.

Protestanlığın kurucusu Luther, vahyin tek kaynağının kutsal kitap olduğunu ifade etmektedir. Ona göre İncil metinleri Tanrı'nın kelimesi olarak değil, imanlı okuyucuya Tanrı'nın kelimesinin izharı olarak anlaşılmalıdır.

Bu sebeple Protestanlıkta kilisenin yorumları ve geleneği dikkate alınmaz. Her ne kadar Calvin'in kutsal kitap anlayışında ufak bazı farklar olsa da Protestanlıktaki genel bakış açısı budur.

Özellikle Calvin'e göre İncil sadece kendisine ibadet edilen bir kitap değil, aynı zamanda Mesih'i de insanlara sunan bir araç niteliğindedir. Kitab-ı Mukaddes'in asıl değeri ise Mesih'i insanlar içinde yaşayan birine dönüştürmesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle İncil, Hıristiyan imanı için yegâne otoritedir.

Kaynakça

- Alicı, Mustafa. “Roma Katolik Kilisesinde İki Otorite Kurumu; Papalık ve KİLİse”. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* (2015): Sayı 5, 47.
- Aydın, Mahmut. *Hıristiyanlıkta Yasa Sorunu: Pavlus ve Musa Yasası, Pavlus’u Düşünmek*. ed. Cengiz Batuk, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006.
- Aydın, Mehmet. “Hıristiyanlık (Kutsal Metinler ve Dini Literatür)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17, İstanbul: TDV Yayınları, 1998 340-345.
- Aydın, Mehmet. “Hıristiyanlık (Mezhepler ve Tarikatlar)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1998 17, 353-358.
- Aydın, Mehmed. “Batı ve Doğu Hıristiyanlığına Tarihi Bir Bakış”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27, sy. 1, (Ankara 1986): 123-148.
- Backhaus, Kunt. “Vahiy Vesileleri”. *İslamiyet-Hıristiyanlık Kavramları Sözlüğü*. 2, 813, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 2003.
- Bernard, Albert M. *Katolik Mezhebi, Din Fenomeni*. trc. Mehmet Aydın. Konya: Tekin Kitabevi, 1992.
- Besnard and Albert M. *Katolik Mezhebi (İsa Vasıtasıyla Kurtuluş), Din Fenomeni*. trc. Mehmet Aydın. Konya: Tekin Kitabevi, 1995.
- Besnard and Albert M, Olivier Clement, Roger Mehl. *Hıristiyan İlahiyatı*. trc. Mehmet Aydın, Konya: Tekin Kitabevi, 1995.
- Davis, Thomas J. *John Calvin*. Philadelphia: Chelsea House Publishers, 2005.
- Diet of Spiers, 1529. <https://www.britannica.com/topic/Diets-of-Speyer>.
- Ekümenik Patrik Hazretleri I. Bartholomeos. *Sırla Yüz Yüze*. İstanbul: İstos Yayınları, 2016.
- Elias, J. H. “Authority”. *New Dictionary of Theology*. ed. Sinclair B. Ferguson, David F. Wright, Leicester: Inter Varsity Press Hardcover 1996.
- Eroğlu, Ahmet Hikmet. “Hıristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41, sy. 1 (2000): 309-325.
- Halton, T. P. “Christianity and Hellenism”. *New Catholic Encyclopedia*. Washington: Catholic University of America, 1981.
- Hick, J. *Philosophy of Religion*. London: Prentice Hall, 1963.
- Houtin, Albert. “Hıristiyanlığın Kısa Tarihi”. trc. Abdurrahman Küçük. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25, sy. 1 (1982): 437-455.
- Hromadka, Joseph L. “Doğu Ortoksluğu”. trc. Günay Tümer. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17, 1,(1969): 239-258.

- <http://www.wikiours.com/makale/dogu-ortodoks-kilisesi>.
- <https://www.meryemana.net/kilise/tanrının-oglu-insan-oldu>.
- Kuşcu Emir ve Aydın Mahmut. “Hıristiyanlıkta Vahiy Algısı”. *Milel ve Nihal* 81 (2011): 165-199.
- Kutsal Kitap. *Bible Society*. İstanbul, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2003.
- Lacoste, Jean Yves. “Revelation”. *Encyclopedia of Christian Theology*. ed. Jean Yves Lacoste. London: Roudledge, 2005.
- Lewis and Edwin. “Revelation”. *Harper’s Bible Dictionary*. Michigan Publisher Harper Collins, 1985.
- Luther, Marthin. *Westminster Larger Catechism* (Westminster Uzun İlmihal). New York: Authentic Publishers, 1813.
- Mamytov, Abdimuhammet. *Rus Ortodoks Kilisesi’nde Azizlik*. Ankara: Berikan Yayınları, 2013.
- McBrien, Richard. *Catholicism*, London: Harper Collins, 1994.
- Mc Grath and Alister. *Christian Theology Reader*. Malden: Blackwell 2006.
- Olivier, Clement. *Ortodoksluk Mezhebi, Din Fenomeni*. trc. Mehmet Aydın. Konya: Tekin Kitabevi, 1992.
- Paul, J. *Akil ve İman*. trc. İsmail Taşpınar. İstanbul: İyi Adam Yayıncılık 2001.
- Persaud, Winston D. *The Theology of the Cross and Marx’s Anthropology*. New York: Peter Lang, 2005.
- Şahin, Süreyya. *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*. İstanbul: Ötüken Yayınları 1996.
- Tarakçı, Muhammed. “Diğer Dinlerde Vahiy”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42: 443-447. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Tarakçı, Muhammed. “Hıristiyanlık’ta Vahiy Anlayışı”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12, sy. 2 (2003): 171-201.
- Vasiliev A. *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. trc. Arif Müfid Mansel. Ankara: Alfa Yayınları, 1943.
- Vatican II. The Essential Texts, Introductions From His Holiness Pope Benedict XVI* and Carrol, James. ed. Norman Tanner. S. J. Image, New York: Random House 2005.
- Voltaire. *Felsefe Sözlüğü*. trc. Lütfü Ay. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1995.
- Waardenburg, Jacques. “Protestanlık”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34: 353, İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

- Waardenburg, Jacques. "Teslis". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40: 549, İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Waida and Manubu. *Encyclopedia of Religion*. ed. Mircea Eliade. London: Macmillan, 1987.
- Weber, Alfred. *Felsefe Tarihi*. trc. H. Vehbi Eralp. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1949.
- William Pleacher and William. *Readings in the History of Christian Theology*. Philadelphia: The Westni inter Press, 1988.